

УДК 343.126.7

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Куценко Д.В., к.ю.н.

Національна академія внутрішніх справ

У статті розглянуто питання застосування домашнього арешту у кримінальному процесі. Проаналізовано відповідне кримінально-процесуальне законодавство країн СНД. Наведені пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: кримінальний процес, домашній арешт, мета, ефективність, зарубіжний досвід.

В статье рассмотрены вопросы применения домашнего ареста в уголовном процессе. Проанализировано соответствующее уголовно-процессуальное законодательство стран СНГ. Приведены предложения, направленные на совершенствование действующего законодательства.

Ключевые слова: уголовный процесс, домашний арест, цель, эффективность, зарубежный опыт.

Kutsenko D. FOREIGN EXPERIENCE REGARDING EFFICIENCY OF HOME ARREST APPLICATION IN CRIMINAL PROCEEDING

This article deals with the aspects of home arrest application in criminal proceeding. Relevant criminal procedure legislative base of the CIS countries is analyzed. The recommendations concerning improvement of the criminal procedure legislative base of Ukraine are suggested.

Key words: criminal procedure, home arrest, objective, effectiveness, foreign experience.

Із набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом у національне кримінальне судочинство було запроваджено багато актуальних новел. Однією з яких є запровадження у якості альтернативи взяттю під варту такого запобіжного заходу, як домашній арешт.

У зв'язку із достатньо активним застосуванням у кримінальному судочинстві (щомісяця домашній арешт обирається для близько 480 осіб) [1, с. 6] цей запобіжний захід потребує детального теоретичного дослідження з метою покращення дієвості практики його застосування та адаптації до умов сьогодення.

Науковою розробкою питань щодо застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту займалися такі вчені, як М.Й. Вільгушинський, Ю.М. Грошевий, О.П. Кучинська, О.О. Левендаренко, Л.М. Лобойко, Е.С. Манівлець, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, М.А. Погорєцький, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник тощо.

Разом з тим, на нашу думку, у дослідженнях вітчизняних науковців питанням покращення правової регламентації застосування домашнього арешту як запобіжного заходу у кримінальному судочинстві приділялось недостатньо уваги.

Метою статті є аналіз нормативної регламентації запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та формулювання пропозицій щодо її покращення.

Домашній арешт – вид запобіжного заходу, яким обмежується право підозрюва-

ної або обвинуваченої особи за власним бажанням залишати житло цілодобово або у певний період доби.

В «ієрархії» запобіжних заходів домашній арешт є другим за суворістю запобіжним заходом, знаходиться між заставою та триманням під вартою (ч. 1,3 ст. 176 КПК), застосовується у випадках, коли повна ізоляція особи не викликається необхідністю з урахуванням стану здоров'я, віку, сімейного стану тощо.

Цей запобіжний захід не новий у вітчизняному законодавстві. Домашній арешт було запроваджено достатньо давно, так, з метою недопущення ухилення обвинуваченого від слідства пунктом 5 ст. 416 Уставу кримінального судочинства 1864 року була передбачена можливість застосування слідчим домашнього арешту.

Більш детальної регламентації інститут домашнього арешту отримав вже у КПК РРФСР 1923 року. Проте до КПК 1960 року даний запобіжний захід не ввійшов.

Кримінальне процесуальне законодавство багатьох держав світу дозволяє застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. У світі подібна практика широко застосовується вже багато років. Домашній арешт передбачений, наприклад, у таких країнах, як Казахстан, Латвія, Литва, Німеччина, Росія, Швеція та в багатьох інших [2, с. 17].

Федеральними правилами кримінального судочинства США, а також законодавством окремих європейських держав

(кримінальні кодекси Сан-Марино, Албанії, Італії, Іспанії, Швеції тощо) домашній арешт передбачається вже як специфічний вид покарання [3, с. 147].

Українське кримінальне судочинство із запровадженням домашнього арешту набуло можливості забезпечувати належну поведінку особи в умовах «м'якої» ізоляції.

Мета застосування домашнього арешту у кримінальному процесуальному законодавстві України окремо не визначена, що дозволяє ототожнити загальну мету (визначена у ч. 1 ст. 177 КПК України) застосування запобіжних заходів і мету застосування домашнього арешту.

Отже, метою застосування домашнього арешту, відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК України, є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Досягненню мети домашнього арешту як запобіжного заходу, на нашу думку, сприяє дві основні нормативні складові, до яких можна віднести:

1. Самі обмеження (обов'язки) які покладуться на певну особу (ч. 1 ст. 181 та ч. 5 ст. 194 КПК України) та покликані забезпечити належну її поведінку.

2. Передбачені нормативно-правовими актами засоби (заходи), якими здійснюється контроль за виконанням цих самих обмежень (обов'язків) (ч. 4, 5 ст. 181 та ст. 195 КПК України, п. «в» п. 15 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»).

Для досягнення зазначеної мети, залежно від обставин кожної справи, окрім обмеження права особи за власним бажанням залишати житло цілодобово або у певний період доби на підозрюваного або обвинуваченого можуть бути покладені один або декілька обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, а саме:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і виїзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

При обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту покладення на підозрюваного (обвинуваченого) обов'язків, передбачених п. 1-3 ч. 5 ст. 194 КПК України, на нашу думку, навряд чи буде сприяти досягненню мети застосування цього запобіжного заходу, адже вже охоплюється «обмеженнями домашнього арешту» (ч. 1 ст. 181 КПК України), у зв'язку з чим вважаємо їх застосування малоефективним.

Слід також враховувати, що сьогодні, коли наше життя складно уявити без комунікаційного зв'язку (до видів зв'язку можна віднести: поштовий, телеграфний (зокрема факс-телекний), телефонний (зокрема факс-симільний і факс-модемний), радіозв'язок, електронний (зокрема інформаційно-телекомунікаційна мережа «Інтернет» тощо) покладення одного або навіть декількох обов'язків, передбачених у чинному КПК, у випадках тримання під домашнім арештом, не в повній мірі запобігатимуть таким ризикам, як спроби:

- знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

- незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

- перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

- вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Особливої актуальності це питання набуває, наприклад, у випадках скоєння злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, або наявності у підозрюваного (обвинуваченого) посібників, що можуть сприяти продовженню кримінального правопорушення чи вчиненню іншого кримінального правопорушення, перешкоджаючи кримінальному провадженню тощо.

Враховуючи наведене, вважаємо, що обов'язками (ч. 5 ст. 194 КПК України), які можуть бути покладені на підозрюваного (обвинуваченого), відносно якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, запобігти відповідним ризикам (ч. 1 ст. 177 КПК України) практично неможливо, що може суттєво впливати на ефективність кримінального провадження.

Вважаємо, що у цій ситуації є сенс звернутися до досвіду зарубіжних країн, законодавство яких передбачає обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

У КПК Російської Федерації (ст. 107) домашній арешт забезпечується можливістю заборони та (або) обмеження:

- 1) виходу за межі жилого приміщення, в якому він мешкає;
- 2) спілкування з певними особами;
- 3) відправки та отримання поштово-телеграфних відправлень;
- 4) використання засобів зв'язку та інформаційно-телекомунікаційної мережі «Інтернет».

Але підозрюваний або обвинувачений не може бути обмежений у праві використання телефонного зв'язку для виклику швидкої допомоги, співробітників правоохоронних органів, аварійно-рятувальних служб у випадку виникнення надзвичайної ситуації, а також для спілкування з контролюючими органами або слідчим. Про кожен такий дзвінок підозрюваний або обвинувачуваний інформує контролюючий орган [4].

Відповідно до КПК Республіки Білорусь (ст. 125) домашній арешт може супроводжуватись заходами, що застосовуються як окремо, так і в допустимій сукупності:

- заборона виходу з житла повністю або у певний час;
- заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку;
- заборона спілкуватись з певними особами та приймати будь-кого у себе;
- застосування електронних засобів контролю та обов'язком мати при собі ці засоби, обслуговувати їх роботу;
- покладенням обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки або інші сиг-

нали контролю, дзвонити по телефону або особисто з'являтися у відповідний час в орган, що здійснює нагляд за поведінкою підозрюваного або обвинуваченого;

- встановленням нагляду за підозрюваним або обвинуваченим, його житлом, а також охороною його житла або відведеного йому приміщення;

- іншими подібними заходами, що забезпечують належну поведінку та ізоляцію підозрюваного, обвинуваченого від суспільства [5].

У КПК Киргизької Республіки (ст. 109-1) домашній арешт пов'язаний із заборонаю:

- спілкуватись з певними особами;
- отримувати та відправляти кореспонденцію;

- залишати житло вночі;
- виїжджати за межі адміністративної території без дозволу слідчого, суду або органу, в провадженні якого знаходиться кримінальна справа [6].

Відповідно до ст. 188 КПК Республіки Молдова домашній арешт супроводжується застосуванням одного або декількох обмежень:

- заборона виходу з житла;
- обмеження телефонних переговорів, отримання й відправлення кореспонденції та використання інших засобів зв'язку;
- заборона спілкуватись з певними особами й приймати кого-небудь в своєму житлі.

На особу, що знаходиться під домашнім арештом, можуть бути покладені наступні обов'язки:

- підтримувати у робочому стані електронні засоби контролю й постійно мати їх при собі;

- відповідати на сигнали контролю або подавати контрольні телефонні сигнали, особисто з'являтися в назначений час до органу кримінального переслідування або в судову інстанцію.

Доречно також зазначити, що КПК Республіки Молдова передбачає певні обмеження щодо застосування домашнього арешту, який може бути застосований до осіб у віці більше ніж 60 років, інвалідів I групи, вагітним жінкам та жінкам, які мають на утриманні дітей віком до 8 років лише у випадку обвинувачення їх у скоєнні особливо тяжкого злочину [7].

Відповідно до ст. 149 КПК Республіки Казахстан заарештованому можуть заборонити спілкування з певними особами, отримання та відправку кореспонденції, ведення переговорів з використанням будь-яких засобів зв'язку. Також можуть встановлюватись обмеження щодо виходу з житла. Місце проживання заарештованого

може охоронятись. За його поведінкою (за необхідності) встановлюється нагляд [8].

Вважаємо, що законодавчий досвід країн СНД може бути корисним для кримінального процесуального законодавства України.

У зв'язку з чим ефективність домашнього арешту може бути покращена у разі внесення певних змін до ч. 5 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України, що передбачатимуть можливість покладення на підозрюваного (обвинуваченого), відносно якого обирається запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, наступних обов'язків:

- заборона телефонних переговорів, отримання й відправлення кореспонденції, використання інших засобів зв'язку;

- відповідати на сигнали контролю або подавати контрольні телефонні сигнали.

Вважаємо за доцільне закріпити у КПК України визначення, що характеризувало б термін «засоби зв'язку» як засоби, призначені для прийому та передачі інформації на відстані. Засобами зв'язку, залежно від виду зв'язку, можуть бути: поштовий, телеграфний, телефонний, радіозв'язок, електронний тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Реалізація нового КПК України у 2013 році : моніторинг. звіт / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саїдова,

М.І. Хавронюк. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2013 – 40 с.

2. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві / О.П. Кучинська // Адвокат. – 2010. – № 7 (118), С. 17–19.

3. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... доктора юр. наук : 12.00.08 / Микола Іванович Хавронюк. – К., 2007. – 552 с.

4. Уголовно-процессуальный кодекс РФ от 18 дек. 2001 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakonrf.info/upk/107>.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=133823#125>.

6. Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики от 30 июня 1999 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000874929.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833.

8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 дек. 1997 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008442#sub_id=1490000.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 № 4652-VI // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91). – С. 9–56.

10. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

УДК 343.192

СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕКОНАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лисюк Ю.В., к.ю.н., доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті на підставі теоретичних основ розкриваються різні аспекти проведення судових дебатів як самостійної частини процедури судового розгляду під час здійснення кримінального провадження. Надано визначення судових дебатів, загальну характеристику положень проведення судових дебатів, та проаналізована сутність судових дебатів як засобу переконання у кримінальному провадженні. Досліджений процесуальний порядок проведення судових дебатів під час здійснення судового розгляду у кримінальному провадженні.

Ключові слова: захист, судові дебати, судовий розгляд, кримінальне провадження.

В статье на основании теоретических основ раскрываются различные аспекты проведения судебных дебатов как самостоятельной части процедуры судебного разбирательства при осуществлении уголовного производства. Предоставлено определение судебных дебатов, общая характеристика положений проведения судебных прений, и проанализирована сущность судебных дебатов как средства убеждения в уголовном производстве. Исследован процессуальный порядок проведения судебных дебатов при осуществлении судебного разбирательства в уголовном производстве.

Ключевые слова: защита, судебные дебаты, судебное производство, уголовное производство.